

ENRIC GUITER TOPONIMISTA.

Jordi J. COSTA COSTA
Universitat de Perpinyà

No es pot parlar de l'onomàstica nord-catalana, d'aquests darrers 50 anys, sense evocar la personalitat del professor universitari perpinyanès, Enric Guiter (1909-1994), que fou catedràtic de Filologia de les Llengües Romàniques a la Universitat de Montpeller. Es preparava amb molta il·lusió a participar en aquest col·loqui, malgrat els seus greus handicaps quan morí a l'abril passat, després d'una vida estudianta dedicada en gran part a la nostra toponímia.

El nostre col·lega Lluís Balmayer va fer una anàlisi aprofundida de la seva obra per a la Miscel·lània (*Mélanges de Philologie et de Toponymie Romanes*) que fou oferta al Mestre, el 1981. El nostre propòsit serà, doncs, de completar avui aquesta reflexió, a la llum de l'obra global, sobretot a partir dels estudis més recents on l'investigador va trametre una mena de síntesi final.

Recordarem les grans orientacions de la seva obra, els mètodes emprats, els resultats obtinguts i la veritable significació de la seva acció. Afegirem, al final de la nostra exposició, la llista de les seves 98 publicacions que romanen dispersades en revistes i actes de congressos, sense incloure-hi les nombrosíssimes ressenyes de la *Revue des Langues Romanes* o de la *Revue de Linguistique Romane* essencialment; el lector trobarà enjondre aquestes darreres, dins la bibliografia exhaustiva publicada a l'últim *Bulletin de la Société Agricole Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales* (CIE Volume, Perpignan, 1994, p.286-330), una revista local que estimava molt.

*

* *

El camp predilecte d'investigació d'Enric Guiter fou la toponímia major del Pireneu oriental; la toponímia de preferència a l'antroponímia, de la qual només tenim dos articles seus, perquè considerava que "el testimoniatge de l'antroponímia és menys

provant que el de la toponímia" (publicació n°90, p.363), "on els noms de llocs gaudeixen d'una estabilitat particular" (n°38, p.85). Per Pireneu oriental entenia "la regió que s'estén d'Andorra fins al Mediterrani, incloent-hi la província de Girona, el nord de la província de Lleida i l'antiga província de Rosselló, amb una franja llenguadociana al sud dels departaments de l'Auda i de l'Arieja. Això representa quasibé el domini de l'*Atlas Linguistique des Pyrénées Orientales (A.L.P.O.)*"... (n°90, p.360). De fet, va ampliar-lo en diverses ocasions, per tal de precisar millor el context, amb "Laurac et le Lauragais" (n°77), "Sur le nom des Cévennes" (n°83), "Orb et Hérault" (n°85), "L'empreinte toponymique des dominateurs" (n° 93)... . També s'interessà per tota la cadena pirenenca en "Influences substratiques pyrénéennes sur le choix des suffixes toponymiques romans" (n°54) i, alguna vegada, a tota Europa amb "Sobre la posició de l'epítet" (n°46) o "L'hydronyme IZ" (n°96)...

L'amplitud del camp d'investigació l'obligava a treballar sobre la toponímia major; però, això no vol dir que no s'interessés a la microtoponímia, ja que tenia quasi acabat un fitxer general sobre la Catalunya del Nord que es proposava d'editar sota la forma d'un "*Diccionari topogràfic del Pireneu oriental*".

Les seves intencions eren clares. Les reproduïrem citant el que escrivia en un article de 1969: "... les comarques nord-orientals, perquè van conèixer poc l'ocupació musulmana i la guerra endèmica, han conservat un fàcies toponímic més arcaic, més autèntic, i doncs poden contestar millor les qüestions posades implícitament a la toponímia: documentar-nos sobre els estrats ètnico-lingüístics antics de l'ocupació del país. Aquest reducte de la Catalunya vella juga respecte al català el mateix paper que els entorns de Burgos respecte al castellà. Altre avantatge d'aquesta escollida: el de fer-nos aparèixer els fets de contacte a la frontera occitana, entre dos dominis ètnics i lingüístics veïns." (n°38, n°44, p.128).

La doble orientació històrica i lingüística, que trobem en les nombroses publicacions fetes en congressos o revistes d'història i llengua, la va seguir també per les comarques veïnes, del sud, separades per la frontera política del Tractat del Pireneu. Així, en "Toponímia comparada del Besalú i del Vallespir" (n°36), per exemple, va subratllar l'existència d'"una alternació curiosa d'enllaços i desenllaços" (p.249) entre els dos, lamentant la disgregació de la qual foren l'objecte i conclouent amb l'afirmació que "la ciència històrica pot esperar una ajuda potent de la toponímia i de la dialectologia, filles, totes dues, de la lingüística." (p.250).

*

* *

L'orientació que acabem d'assenyalar justifica la tria dels mètodes emprats. Per enumerar-los de manera simplificada, direm que són primer els de l'historiador que segueix la cronologia (n°88, p.32, per exemple) i interroga la documentació antiga com l'Acte de Consagració de la Seu d'Urgell (n°79) o els cartularis que havien copiat B. Alart, P. Vidal, R. d'Abadal, F. Udina També són els del dialectòleg que procura representar sobre mapes sintètics els resultats obtinguts, per tal de posar en evidència àrees més o menys importants. "D'un punt de vista pràctic,- deia-, per aquesta regió tinc la disposició de mapes-canemassos, residus de l'edició de l'*ALPO*, que em permeten una presentació gràfica neta i correcta dels fets esmentats." (n°44, p.128).

Efectivament, quasi tots els articles o comunicacions són acompanyats de mapes il·lustratius. I com a geògraf, -la dialectologia també s'ha anomenat la geografia lingüística-, no oblidà de fer l'enquesta de terreny que confirmés o infirmés les hipòtesis avançades, ara per seguir el periple de Rufus Festus Auienus (segle IV), sobre la nostra costa fins al litoral llenguadocià, inclòs (versos 520-575 i 578-630 d'Ora Marítima, n°7 i 91), adés per establir la diferència entre la línia del mar antiga i l'actual (n°82).

Dos altres trets metodològics caracteritzen l'obra d'Enric Guiter : d'una banda, el recurs a la llengua basca per provar d'explicar l'origen d'un gran nombre de topònims que no podien ser aclarits pel llatí o el grec i, d'altra banda, l'ús d'un mètode estadístic, -no oblidem que Guiter era també físic-, el test de Pearson o del X², que permet de precisar si una distribució donada és significativa o aleatòria. Aplicà aquest mètode als sufixos -ANUM/-ACUM en "Lignes de force de l'implantation gauloise en Gascogne, Languedoc et Provence" (n°65), "Un mètode estadístic en lingüística" (n°52), "La colonisation agricole romaine en Catalogne et Languedoc" (n°71), "Sobre la posició de l'epítet" (n°46) ... per exemple.

E.Guiter combinà, doncs, els recursos que li proporcionaven la seva qualitat d'historiador, de romanista, de basquizant, de dialectòleg i de matemàtic.

*

* *

Per recordar succintament els resultats obtinguts, direm que E.Guiter va examinar de manera exhaustiva el substrat basc, tan abundant als alts cantons, cosa que li permeté, entre altres coses, de fer propostes sobre problemes etimològics difícils com Tolon, Tolosa..., Ruskino, Barkino...(n°82), però també, de constatar que "el contacte basco-ibèric es va resoldre pel triomf de la toponímia dels primers ocupants" (n°66, p.56).

Més tard, amb l'estudi del sufix -ACU, llatinització del gal ACOS, veié la coincidència de l'aturada de l'onada dels gals en una zona on ara és fixada la frontera de llengües entre el català i el llenguadocià, és a dir al límit que correspon amb la palatalització de U llatina en Ū o Ö. D'aquesta manera pogué fer coincidir la frontera toponímica amb la frontera lingüística (n°69, n°90).

Continuant la seva cronologia i constatant l'absència de topònims en -ANU, propis de les masies romanes, E.Guiter sostingué la idea que el Vallespir, com el Capcir, Andorra i, en un grau menor, la Cerdanya i el Baridà, que en tenen pocs, es va romanitzar a l'Edat Mitjana. S'hi passà directament del basc al català. Al Vallespir, la romanització s'hauria fet per mitjà del Besalú.

La toponímia el dugué, encara, a dibuixar l'antiga línia de mar a un nivell de 7,5 metres que separa, d'una banda, cap avall, els "hagiotopònims o formacions feudals en VILLA o TURRI, que no remunten mai enllà del segle IX : Sant Hipòlit, Sant Llorenç de la Salanca..., Vilallonga de la Salanca, Torrelles...", de l'altre, cap amunt, les "masies agrícoles romanes que porten un adjectiu en -ANU : Clairà, Pià, ..." (n°82).

Per fi, una preocupació important d'E.Guiter fou "l'estat d'anarquia veritablement escandalós" de la francesització dels topònims, imposada per l'administració (n°60 p.126-128) i contra la qual es va insorgir violentament.

Tal podrien ser les grans línies del panorama toponímic del Pirineu oriental que hem copsat.

*

* *

Ara, ens convé de preguntar-nos, més enllà dels resultats exposats, quina era la finalitat de tota aquesta important dedicació als estudis toponímics.

Notarem, primer, la curiositat de l'investigador, romanista, dialectòleg i historiador al qual la toponímia forneix elements d'hipòtesis, explicacions o proves, a l'interior d'una xarxa interdisciplinària.

També, apareixen el capteniment i els mètodes del pedagog que fa avançar la recerca d'una manera exhaustiva i minuciosa, dirigint tesis doctorals sobre "*Derivés toponymiques en ibéro-roman*" (de Lluís Balmayer, Montpeller, 1976), "*Les noms de rues de la Commune de Perpignan*" (de Cristià Camps, Montpeller, 1973), tesines sobre la microtoponímia del Conflent (d'Enric Fabre, de Maria Rosa Vidal-Krutt), de la Cerdanya, el Capcir i Andorra (de Nicole Gabriel), de la Vall del Tech (de Josefina Vilarrasa), i preparant un fitxer de tota la toponímia, major i menor del departament del Pirineu Oriental. En aquest nivell podem dir que el terreny ha quedat amplemunt desbrossat.

Una altra motivació el guià : la militància del ciutadà català que buscava les arrels de la seva història, de la seva identitat, -va insistir, per exemple, sobre l'origen basc del seu cognom (nº90, p.365-6)-, i que estimava la seva terra, fins a tal punt que defensava vehementment la seva unitat : "qui hauria pensat mai que una frontera hagués de mig partir aquells dominis ? " va escriure (nº36 p.247). Es preocupà igualment de l'ortografia correcta dels noms propis, aconsellant de "defugir les innombrables contradiccions actuals" tornant "a les grafies autòctones". Afegia que "quals que siguin les vacil·lacions i les errades de pronunciació dels estrangers, sempre quedarà la base segura de la llengua escrita" (nº66, p.57). En aquest sentit, comprem millor l'afany que tingué de publicar les seves idees, amb insistència, no solament en actes de congressos o revistes especialitzades de tota Europa, sinó també en publicacions o conferències locals, d'abast menys científic, en llengua catalana i francesa com *La Revista Catalana* i el *Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des Pyrénées-Orientales*, per exemple. Es que la vulgarització feia part de la seva estratègia, en una terra on la nostra identitat és rodejada de tants perills.

*

* *

En conclusió, recordarem que l'obra d'Enric Guiter toponimista és fecunda i s'insereix dins un conjunt pluridisciplinari molt ric que tenia com a motivació l'amor a la recerca, l'afany de la vulgarització i, sobretot, la preocupació de la defensa de la nostra cultura comuna. Es de consulta obligatòria per tots aquells que vulguin informar-se i reflexionar sobre els nostres orígens, i també que desitgin prendre el relleu per continuar, seguint el seu exemple, pels camins que ens ha obert i assenyalat.

Publicacions d'onomàstica o relacionades amb l'onomàstica d'Enric GUTER (1909-1994).

1. "Le pays de Ken et le pays de Ker", *Cahiers d'Histoire et d'Archéologie*, 7, Nîmes, 1947, pp.146-153.
2. "Les substrats linguistiques", *Oc*, Toulouse, 1948, pp.174-180.
3. "La colonisation agricole romaine à travers les toponymes des Pyrénées-Orientales", *Revue Internationale d'Onomastique*, I, Paris, 1949, pp.25-31.
4. "Les gisements miniers et la toponymie romane dans les Pyrénées catalanes", *Actes du 3e Congrès d'Onomastique II*, Louvain, 1951, pp.344-349.
5. "Sur le nom du Castillet de Perpignan", *Bulletin de la Société Agricole Scientifique et Littéraire des P.O.*, 66, Perpignan, 1951, pp.141-150.
6. "Les substrats occitans", *Annales de l'Institut d'Etudes Occitanes* 8, Toulouse, 1951, pp.1-36.
7. "Avec R.F. Auienus du Cap Creus au Cap Leucate", *Bulletin de la Société Agricole Scientifique et Littéraire des P.O.* 67, Perpignan, 1952, pp.149-194.
8. "Les gisements miniers et la toponymie pré-romaine des Pyrénées catalanes", *Bulletin de la Société Agricole Scientifique et Littéraire des P.O.* 67, Perpignan, 1952, pp.211-216.
9. "La station Combusta de la Voie Domitienne", *Bulletin de la Société Agricole Scientifique et Littéraire des P.O.* 68, Perpignan, 1953, pp.29-37.
10. "L'ortografia administrativa dels noms de pobles rossellonesos", *Nova Revista* 1, Mèxico, 1955, p.53
11. "El cinquè Congrès Internacional de Ciències Onomàstiques", *Pont Blau* 34, Mèxico, 1955, p.298
12. "Alguns topònims en relació amb l'aigua", *Actas del 5° Congreso Internacional de Ciencias Onomásticas* 1, Salamanca, 1955, pp.287-294.
13. "Les lames de plomb gravées d'Amélie-les-Bains", *Actes du 30e Congrès de la Fédération Historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon*, Montpellier, 1956, pp.23-30.
14. "Ligures et Ibères", *Actes du 31e Congrès de la Fédération Historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon*, Montpellier, 1957, pp.113-118.
15. "Les toponymes roussillonnais en -às", *Actes du 2e Congrès International des Langues du Midi*, Aix, 1958, pp.187-190.
16. "La famille des toponymes cerdans terminés en -ja", *Actes du 6e Congrès International des Sciences Onomastiques II*, München, 1958, pp.317-322.
17. "A propos de toponymie roussillonnaise", *Cahiers d'Etudes et de Recherches du Centre des Archives (C.E.R.C.A.)*, 3, Perpignan, 1959, pp.26-29.
18. "Les BAGNOLS du domaine catalan pyrénéen", *Actes du 33e Congrès de la Fédération Historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon*, Montpellier, 1959, pp.7-11.
19. "Phonétique évolutive et toponymie historique", *Revue des Langues Romanes* 74, Montpellier, 1960, pp.1-53.

20. "Nárbo-Narbóna", *Actes du 34e Congrès de la Fédération Historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon*, Montpellier, 1960, pp.57-63.
21. "Un mot atlantique CASA", *Bulletin de la Société Agricole, Scientifique et Littéraire des P.O.*, 75, Perpignan, 1960, pp.51-64.
22. "Manifestations de substrat basque dans la toponymie des Pyrénées orientales", *Actes du 86e Congrès National des Sociétés savantes (Bulletin Philologique et Historique)*, Paris, 1961, pp.337-344.
23. "Les suffixes de localisation dans la toponymie catalane", *Actes du 7e Congrès International des Sciences Onomastiques*, II, Firenze, 1961, pp.109-117.
24. "Autour de Béziers", *Actes du 26e Congrès de la Fédération Historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon*, Montpellier, 1963, pp.147-151.
25. "Essais d'étymologie toponymique dans la région pyrénéo-méditerranéenne", *Actes du 8e Congrès International des Sciences Onomastiques*, Amsterdam, 1963, pp.213-219.
26. "Quelques curieuses modifications toponymiques dans les documents carolingiens des Pyrénées Orientales", *Revue de Linguistique Romane*, 28, Lyon, 1964, pp.22-28.
27. "Les parlers préromans des Pyrénées Orientales", *C.E.R.C.A.* 24, Perpignan, 1964, pp.115-120.
28. "Un alleu de St.Michel de Cuixà en Fenouillet", *Actes du 37e Congrès de la Fédération Historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon*, Montpellier, 1964, pp.37-42.
29. "La base méditerranéenne DERT", *Actes du 38e Congrès de la Fédération Historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon*, Montpellier, 1965, pp.77-80.
30. "Le Z intervocalique caduc en catalan : phonétique et toponymie", *Mélanges Gardette*, Strasbourg, 1966, pp.223-244.
31. "Les confins catalano-languedociens aux XVIIe et XVIIIe siècles", *Annales de l'Institut d'Etudes Occitanes* 2, Toulouse, 1966, pp.157-176.
32. "Survivances anthroponymiques préromanes dans la Catalogne carolingienne", *Actes du 39e Congrès de la Fédération Historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon*, Montpellier, 1966, pp.97-102.
33. "Vocalisme des toponymes préromans sur les Pyrénées orientales", *Actes du 9e Congrès International des Sciences Onomastiques*, Londres, 1966, Louvain 1969, pp.252-259 et ONOMA, XIII, 1968, pp.420-427.
34. "Quelques correspondances basco-finnoises", *Actes du 5e Congrès International d'Etudes Pyrénéennes* III, Jaca, 1966, pp.333-343.
35. "La langue des Pictes", *Boletín de la Real Sociedad Vascongada de los Amigos del País* 3, San Sebastian, 1968, pp.3-43.
36. "Toponímia comparada del Besalú i del Vallespir", *Actes de la 1^{era} Assemblea d'Estudis del Comtat de Besalú*, Olot, 1968, pp.247-250.
37. "Le développement d'un monastère bénédictin à l'époque carolingienne", *Actes du 92e Congrès National des Sociétés Savantes (Bulletin Philologique et Historique II)*, Paris, 1969, pp.649-658.
38. "Onomàstica del Pireneu mediterrani", *Miscellanea Barcinonensia* 21, Barcelona 1969, pp.83-111.

39. "Els noms dels nostres municipis", *Revista Catalana* 2, Perpinyà, 1969, pp.13-18.
40. "Hagiotoponímia rossellonesa", *Actes du 42e Congrès de la Fédération Historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon*, Montpellier, 1970, pp.177-183.
41. "Sur le nom d'Enserune", *Actes du 43e Congrès de la Fédération Historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon*, Montpellier, 1970, pp.99-101.
42. "Corrélation des frontières linguistiques et historiques du bassin supérieur de l'Aude", *XLIIe Congrès de la Fédération Historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon, Carcassonne et sa région*, Carcassonne, 1970, pp.129-134.
43. "Catalan et français en toponymie, *Noms de lieux et contact des langues*", Québec, 1972, pp.90
44. "Estudis Pirinencs", *Boletín de Dialectología Española* LI, Barcelona, 1972, pp.109-160.
45. "Les innovations romanes médiévales", *Bulletin Guillaume Budé* 31, Paris, 1972, pp.513-529.
46. "Sobre la posició de l'epítet", *Miscellanea Barcinonensia* 33, Barcelona, 1972, pp.7-22.
47. "Questions d'onomastique catalane", *La linguistique catalane*, Paris, 1973, pp.339-378.
48. "Le nom de l'Aude et ses dérivés", *Actes du 45e Congrès de la Fédération Historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon* I, 1973, pp.169-172.
49. "Développement de deux monastères carolingiens en Roussillon", *Actes du 95e Congrès National des Sociétés Savantes (Bulletin Philologique et Historique)*, Paris, 1974, pp.95-101.
50. "Toponymie préromane dans les Feuda Gabalorum", *Actes du 46e Congrès de la Fédération historique du Languedoc Méditerranéen et du Roussillon*, Montpellier, 1974, pp.75-79.
51. "Els Cornellà del Rosselló", *Revista Catalana* 22, Perpinyà, 1974, pp.9-12.
52. "Un mètode estadístic en lingüística", *Miscellanea Barcinonensia*, Barcelona, 1974, pp.39-65.
53. "L'accent de la Tet", *Revista Catalana* 24, Perpinyà, 1974, pp.11-12.
54. "Influences substratiques pyrénéennes sur le choix des suffixes toponymiques romans", *Actes du 11e Congrès International des Sciences Onomastiques* I, Sofia, 1974, pp.357-361.
55. "Rosselló", *Revista Catalana* 26, Perpinyà, 1975, pp.15-18.
56. "Toponímia vasca de los Pirineos orientales", *Archivo de Prehistoria Levantina* 14, Valencia, 1975, pp.251-260.
57. "Origen dels noms de municipis del Pireneu-Oriental i Andorra", *Revista Catalana* 28-35, Perpinyà, 1975-1977.
58. "Les bases oronymiques préromanes des Pyrénées méditerranéennes", *Cuadernos de Investigación* 2, Logroño, 1975, pp.35-44.
59. "Le soleil et l'ombre dans la toponymie des hautes vallées catalanes", *Bulletin Philologique et Historique*, Paris, 1976, pp.19-27.
60. "Onomastique et contacts de langues: exemple des confins pyrénéo-méditerranéens", *Onoma* XX, 1, Louvain, 1976, pp.106-127.
61. "Les grands carnassiers sauvages et la toponymie", *Actes du 7e Congrès International d'Etudes Pyrénéennes* VIII 2, Jaca, 1976, pp.23-33.